

Wstęp

Konstytucja RP w art. 175 stanowi, że SN (obok sądów powszechnych, sądów administracyjnych i sądów wojskowych) sprawuje wymiar sprawiedliwości. Z kolei z art. 183 wynika, iż sprawuje on przy tym nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania, jak również wykonuje inne czynności określone w Konstytucji i ustawach. W świetle powyższych postanowień oczywisty staje się fakt przyznania przez prawodawcę SN szczególnej roli wśród organów władzy sądowniczej. Wprawdzie SN jest sądem tak jak i inne sądy, ale posiada także do spełnienia wyraźnie wyodrębnione zadania, które nie mogą być realizowane przez inne sądy.

Powyższy kształt SN i jego funkcji jest wynikiem dość długiego procesu, toteż jego rolę należy analizować w szczególności „w ujęciu historycznym, formalnym (zwłaszcza konstytucyjnym), realnym oraz międzynarodowym”¹. Nie wchodząc jednak na tym etapie w szczegółowe rozważania, można z całą pewnością stwierdzić, że ranga SN wynika przede wszystkim stąd, iż należy on do kategorii organów władzy państwowej, której relacja z pozostałymi władzami, a więc z władzą ustawodawczą i wykonawczą, opiera się na zasadzie równowagi i niezależności.

Podjęcie problematyki instytucji SN w Polsce (z elementem porównawczym w postaci instytucji SN funkcjonujących w wybranych państwach Europy Środkowej i Wschodniej) wynikało z kilku przesłanek. Po pierwsze, państwa postkomunistyczne dość długo stanowiły swoiste laboratorium konstytucyjne, zarówno w zakresie tworzenia nowych instytucji, jak i reformowania tradycyjnych rozwiązań, o ustalonej od dawna znaczącej pozycji. Po drugie, interesująca wydała się perspektywa zaprezentowania ciekawego procesu dochodzenia do współczesnego modelu SN – z jakim mamy obecnie do czynienia w kraju – w szczególności zaś ukazanie momentów przełomowych i nierzadko ich bezpośredniego wpływu na kształtowanie się tego modelu. Po trzecie, o wyborze tematu zdecydował fakt, że w polskiej literaturze naukowej nie pojawiła się dotychczas monografia ujmująca w sposób kompleksowy instytucję SN, zwłaszcza zaś z elementem porównawczym.

¹ Patrz: *W. Sanetra*, Sąd Najwyższy w systemie wymiaru sprawiedliwości, PS 1999, Nr 7–8, s. 3.

Cele rozprawy odzwierciedlają podstawowe funkcje nauk prawnych. Pierwszym jest deskrypcja, a więc opis różnorodnych rozwiązań prawnych w odniesieniu do SN w Polsce (jak też w wybranych państwach Europy Środkowej i Wschodniej). Analiza przeprowadzona została na podstawie przepisów konstytucyjnych, zawierających podstawowe i najważniejsze rozwiązania, oraz przepisów ustawowych uszczegóławiających te pierwsze. Celem drugim jest eksplikacja, czyli wyjaśnienie i uzasadnienie wprowadzonych regulacji instytucji SN, jak i szczegółowych rozwiązań wchodzących w jego skład. Trzecim celem jest porównanie poszczególnych regulacji w Polsce z regulacjami w wybranych państwach Europy Środkowej i Wschodniej oraz poszukiwanie ewentualnych prawidłowości rozwoju europejskiego sądownictwa. Ostatnim, czwartym celem, jest ocena poszczególnych regulacji, dokonywana z punktu widzenia logiczności, racjonalności i adekwatności.

Pojęcie Europa Środkowa i Wschodnia, geograficznie i politycznie wieloznaczne, używane najczęściej w podwójnym, geopolitycznym i kulturowo-historycznym znaczeniu, tu wykorzystane zostało do określenia postkomunistycznych państw regionu. W niniejszej pracy – poza zasadniczym nurtem rozważań dotyczącym SN w Polsce – uwzględnione zostały także instytucje SN w takich państwach, jak Białoruś, Rosja, Słowacja oraz Węgry. W niewielkim natomiast zakresie (i dość selektywnie) zaprezentowane zostały rozwiązania austriackie i niemieckie. Wymienione państwa Europy Środkowej i Wschodniej nie należą do tego samego kręgu kulturowego, wykazują nierzadko więcej różnic niż podobieństw, przy czym posiadają również odmienne tradycje ustrojowe i historię, różny skład etniczno-narodowościowy, języki (może poza Białorusią i Rosją), jak i religię. Istnieje jednak coś co – mimo różnic – łączy wymienione pierwsze cztery państwa. Jest to mianowicie wspólna historia polityczno-ustrojowa ostatnich kilkadziesiąt lat, oznaczająca przerwanie na długi czas tradycji demokratycznych, będących fundamentem dla właściwie działającego sądownictwa. Dlatego ciekawe wydało mi się ukazanie – przy okazji rozważań dotyczących polskiego SN – nierzadko bardzo odmiennych rozwiązań dotyczących Sądów Najwyższych w wymienionych państwach, będących wypadkową ich rozwoju społecznego, politycznego i gospodarczego po 1989 r.

W refleksji nad rangą SN zasadnicze okazuje się pytanie: jaka jest rola i jaka być powinna, jak również, które czynniki decydują o rzeczy-